

ŽIVOT I SMRT JEDNOGA ČASOPISA: ETNOGRAFIJA JUŽNIH SLAVENA U MAĐARSKOJ, 1/1975. DO 10/1993.

Milana Černelić
Odsjek za etnologiju
Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3
10000 Zagreb

Svrha ovoga prikaza nije dati pregled pojedinačnih studija koje su se pojavile, u rasponu od 18 godina, u deset svezaka *Etnografije Južnih Slavena u Mađarskoj*. Naime, jedan časopis prestao je postojati nakon relativno kratkoga vijeka trajanja, što je dovoljan razlog za kraći osvrt na njegov doprinos istraživanju kulturne baštine Hrvata u Mađarskoj.

Specifične su okolnosti u kojima se gasi život časopisa *Etnografija južnih Slavena u Mađarskoj*, vezane uz događaje u bivšoj im matičnoj domovini. Bio je osnovan 1975, a izdavao ga je *Demokratski savez Južnih Slavena u Mađarskoj* („južni“ pisano velikim početnim slovom!). Prvom je broju bilo suizdavačem Mađarsko narodnoslovno društvo/Magyar Néprajzi Társaság, a isto je društvo, budući da je Demokratski savez Južnih Slavena u Mađarskoj prestao postojati još tijekom 1991. godine, izdalo posljednji, deseti svezak 1993. Time je bio umjetno produžen životni vijek časopisa. Je li ovaj pokušaj reanimacije zaista bio potreban, i zbog čega, znaju samo izdavači i nije na nama da se bavimo takvim pitanjima. No, u najmanju ruku neobično je da su Hrvati i Srbi, kao manjinski narodi u susjednoj Mađarskoj, i nakon što je umjetna tvorevina zvana Jugoslavija prestala postojati, morali biti obuhvaćeni zajedničkim imenom u časopisu četverojezična naslova (*Etnografija Južnih Slavena u Mađarskoj / Etnografija Južnih Slovena u Mađarskoj / Etnografija Južnih Slovanov na Mađarskem / A magyarországi délszlávok néprajza*).

Premda su u Mađarskoj od južnoslavenskih naroda Hrvati daleko najbrojniji (Slovinci i Srbi zajedno čine tamo jedva 10% južnoslavenskoga stanovništva), u prvim brojevima časopisa ta se činjenica nije odrazila na omjer objavljenih priloga s hrvatskom tematikom. Čak se može primjetiti, kako se u prva tri sveska izbjegavalo korištenje imena *Hrvati* kada je bila riječ o istraživanju pojava iz hrvatske tradicijske kulture. Prevladavao je opći i zajednički naziv južni Slaveni. Primjerice, u članku Zoltana Fehera: *Povrtlarski i trgovinski Bačin*, autor navodi: *U XIII stoljeću vjerovatno iz Kaloče doselili su se ovamo katolički južni Slaveni* (1/1975:11). Ili, primjerice, Stjepan Velin u članku: *Običaj koleda u Dušnoku* (3/1979:75), nakon iznošenja različitih mišljenja o jeziku i narodnosti Dušnočana, ističe da se svi autori u jednom slažu, a to je *da su Dušnočani Južni Slaveni*. U oba ova priloga riječ je o skupini Hrvata koja sebe naziva Racima, a službeni im je naziv Raci Hrvati ili Racki Hrvati. No istodobno su se objavljivali članci kao *Božićni običaji Srba u Pomazu* (1/1975), *Etnološki spisi o porabskih Slovincih* (2/1977) i sl. Tek kasnije, od četvrtoga sveska (1982.) nadalje, raste broj hrvatskih priloga, a postupno prestaje i hrvatska mimikrija.

Sa sličnim smo se pojavama nerijetko susretali u različitim okolnostima i oblicima od 1918. godine nadalje, te su one zapravo odraz prilika u tadašnjoj matičnoj domovini južnoslavenskih nacionalnih manjina u Mađarskoj, a kasnije i komunističkog režima koji je u objema zemljama imao znatan utjecaj i nadzor nad manjinskim pitanjima uopće. No nije nam na ovome mjestu namjera cjepidlačiti, niti se upuštati u analizu uvjeta u kojima je časopis, o kojemu je riječ, djelovao. Mnogo su važniji sami objavljeni prilozi o određenim etnološkim pojavama iz kulturne baštine Hrvata u Mađarskoj. Kako smo već napomenuli, broj takvih priloga postupno je rastao. Zamjetno je i sudjelovanje mađarskih etnologa u istraživanjima hrvatskoga kulturnog naslijeđa. Istraživanjima su bile obuhvaćene sve hrvatske skupine, dakako neke više, a neke manje. Tako uočavamo da je najviše priloga posvećeno Bošnjačkim, Šokačkim i Gradišćanskim Hrvatima, nešto manje Bunjevačkim i Rackim Hrvatima. Ostale hrvatske skupine obuhvaćene su tek pojedinačnim prilogima, no jedan čitav svezak časopisa (9/1990) posvećen je Podravskim Hrvatima. Premda je tradicijskoj baštini Totskih Hrvata posvećen samo jedan članak, valja ga posebno istaknuti, jer je riječ o vrlo dragocjenom prilogu, upravo zbog činjenice što je ova skupina Hrvata vrlo rano podlegla mađarizaciji (Knezy Judit: *Poglavlja iz materijalne kulture četiriju sela Nagybereka u Šomođskoj županiji, 7/1985*). Mogli bismo posebno istaknuti još i mnoge druge priloge, no ne bi bilo pravedno zaobići niti jedan od njih, jer su svi zajedno važan prilog poznavanju tradicijske kulture Hrvata izvan matične domovine.

Od etnoloških tema koje su zastupljene, prednjače teme iz kruga godišnjih običaja i tekstilnoga rukotvorstva. Nekoliko priloga posvećeno je temama iz područja narodne književnosti, svadbenih i pogrebnih običaja, antroponimije, toponimije i gospodarstva. Više pojedinačnih priloga posvećeno je određenim etnološkim temama. Posljednja dva broja časopisa monografski su koncipirana, te se poglavito bave pojavama iz hrvatske tradicijske baštine. Takav izbor kao da je već bila najavom nastojanja da se počne izdavati samostalan časopis *Etnografija Hrvata u Mađarskoj*. Autor je u oba slučaja Đuro Franković: *Mitska bića u podravskih Hrvata* (9/1990) i *Arhaične pučke molitve i pjesme Hrvata, Srba i Slovenaca* (10/1993, zajedno s više suradnika). Moram napomenuti da je posljednji naslov zapravo prijevod s njemačkog (ili mađarskog) jezika. Nigdje nije posebno istaknut hrvatski naslov, već se samo u kazalu mogu pratiti pojedina poglavlja koja zajedno čine tematsku cjelinu. Tek iz uvodnoga autorova izlaganja, koje je napisano još 1989., uočavamo da je riječ o zbirci simboličnoga naziva *Da su grane do neba*. Ovom zbirkom obuhvaćene su sve hrvatske skupine koje obitavaju u Mađarskoj. Valja reći da je tek vrlo mali broj srpskih i slovenskih pjesama. Je li to možda razlog što se nije želio istaknuti naslov izdanja na hrvatskom jeziku, jer je tu zapravo riječ o zbirci hrvatskih molitvica i pjesama, tek sa sporadičnim primjerima slovenskih i srpskih tekstova?

Ovim pitanjem približili smo se razmišljanjima koja su nam se nametnula već na početku. No to su ipak sporedna pitanja i kompromisna rješenja, koja bodu u oči samo u osjetljivim vremenima kao što je ovo u kojemu se upravo nalazimo. Daleko je važniji rezultat koji je postignut objavljivanjem ove zbirke. Želimo da se u časopisu *Etnografija Hrvata u Mađarskoj*, koji se priprema, počnu objavljivati novi, vrijedni prilozi iz kulturne baštine svih vitalnih ogranaka hrvatskoga naroda koji su se stjecajem povijesnih okolnosti zatekli na prostoru mađarske države. *Grane nam sežu do neba*, naglašava u zadnjem broju umirućega časopisa urednik i autor Đuro Franković. Ako su umrli naziv časopisa i duh koji ga je oblikovao, nisu usahle grane i ogranci hrvatskoga naroda s one strane Drave i Dunava. Nadamo se da će to potvrditi i novi časopis. Svim urednicima, autorima i ostalim suradnicima, koji su u starom časopisu radili pošteno i predano, izričemo hvalu za urađeno, a onima koji će prionuti tom nimalo lakom poslu u novome, želimo mnogo ustrajnosti i uspješan rad u buduće.